

Anayasa Başlangıç Metinlerinin Hukuki Değeri

Mehmet ÖZBEY

Giriş

Bu araştırma yazı anayasa başlangıç metinlerinin hukuki değeri üzerinedir. Öncelikle başlangıç metinlerinin tanımı yapılarak muhteviyatları hususunda örnekler verilecek akabinde ise dünya genelindeki örneklerden bahsedilecektir. Çalışmaya, başlangıçların hukuki değeri hakkında verilecek bilgilerle devam edilecek olup nihai değerlendirme ile son verilecektir.

Anayasalar, siyasi iktidarı sınırlama amacı ile siyasal eylemin kurallarını koyar ve bu kuralların dayandığı felsefeyi saptar.¹ Bu bakımdan anayasalar, belirli bir toplum felsefesini ve bu felsefenin nasıl ve hangi koşullar altında geçerli sayılabilecek usullerle eylem yaratabileceklerini tespit eden belgelerdir.²

1. Başlangıç Kavramı ve Tarihsel Gelişimi

Anayasaların dayandıkları temel felsefeler, ortaya koyduğu ideolojik prensipler vardır. Bazı ülkeler anayasaların dayandığı temel felsefeleri, ideolojik prensipleri başlangıçlar kısmında ortaya koyarlar. Bu zaviyeden başlangıçları şöyle tanımlayabiliriz; *anayasayı yapanların iradesiyle, anayasaların felsefesini, yaptıkları dönemin siyasi ve sosyal koşullarını, yapılış nedenlerini, dayandıkları temel ilke ve değerleri açıklayan ve anayasaların başında yer alan metinlerdir*. Kısaca tanımlayacak olursak; başlangıç, anayasanın dayandığı temel görüş ve

ilkeleri belirten bölümdür.³

Başlangıç kısmı doktrinde çeşitli şekillerde tanımlanmıştır. ATAR'a göre, başlangıç anayasaların yapılış sebepleri ile dayandıkları temel felsefeyi açıklayan genellikle edebi bir üslupla yazılan kısımdır ve bu kısım anayasanın en ulusal ve en özel yönünü ortaya koymaktadır.⁴ TANÖR ve YÜZBAŞIOĞLU yukarıdaki paragrafta belirttiğimiz üzere başlangıç anayasanın dayandığı temel görüş ve ilkeleri belirten bölüm olarak tanımlamaktadır. DAL ise başlangıç kısımlarını ait oldukları anayasaların yapılış sebeplerini ve anayasanın hangi düşünce ve felsefeyi savunduğunu kısa, öz ve açık biçimde anlatan metinler olarak tanımlamıştır. ÖZBUDUN'a göre başlangıç kısımları anayasaların yapılış sebeplerini ve dayandıkları temel felsefeyi açıklayan çoğu zaman edebi üslupla yazılmış metinlerdir.⁵

Başlangıç kısımlarına özel hukuki metinler dersek yanlış demiş olmayız. Zira her başlangıç kısmı, aynı zamanda siyasi bir manifesto, tarihi bir belge ve edebi bir eserdir.⁶ Türkiye'de anayasaya başlangıç ekleme geleneği darbelerin meşrulaştırılması, yani haklı çıkma/hukuksallaştırma çabası⁷ ve bazı temel ilkelerin anayasa metni içinde yer almasından kaynaklanacak sorunları aşma çabasının ürünüydü. Dünya genelinde anayasalara başlangıç kısmı ekleme geleneği on sekizinci

1] Zuhul Aysun SUNAY, *Türk Anayasa Hukukunda Anayasa Başlangıç Kısımları*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi Kamu Hukuku (Anayasa Hukuku) Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, s. 7.

2] Tank Zafer TUNAYA (1982), s. 115.

3] Bülent TANÖR / YÜZBAŞIOĞLU, 1982 *Anayasasına Göre Türk Anayasa Hukuku*, s. 29.

4] SUNAY, a.g.t.

5] Erün ÖZBUDUN, *Türk Anayasa Hukuku*, s.71.

6] SUNAY, a.g.t., s.10.

7] Ece GÖZTEPE / Aykut ÇELEBİ, *Demokratik Anayasa Görüşler ve Öneriler*, s.62; Sevinç, "Anayasanın Başlangıç İlkeleri", s.63.

yüzyılda başlamış, Türkiye’de ilk defa 1961 Anayasasında yer almış ve 1982 Anayasasında da yerini korumuştur. Ancak ileride de-ğineceğimiz üzere 1961 Anayasası Başlangıç kısmı ile 1982 Anayasası Başlangıç kısmı belli farklılıklar içermekte olup benzer yön olarak ikisi de anayasa metnine dâhil sayılmıştır.

1876 yılında Kanun-u Esasi’nin ilanı sırasında okunan, II.Abdülhamid’in veziri Mithat Paşaya hitaben yazdığı Hatt-ı Hümayunu bir başlangıç niteliğinde saymak mümkündür. Bu metnin modern anayasalarda yer alan başlangıç kısımlarıyla birebir örtüşmediği görülmektedir. 1921 Anayasasına baktığımızda “milli egemenlik” ilkesine dayalı demokratik bir Cumhuriyet rejiminin temelleri atılmasına karşın bir başlangıç kısmına yer verilmemiştir. Ancak 1921 Anayasasının hazırlanma sürecinde ortaya çıkan bir metin olan “halkçılık programı”, başlangıçlar gibi yer yer 1921 Anayasasının temel felsefesini anlattığı görülmektedir. Yeni bir devletin temellerini atan 1924 Anayasasında yine aynı şekilde bir başlangıç kısmına rastlanmamaktadır.⁸

NALBANT’a göre anayasalara başlangıç kısmı konma gereği liberal devrimlerin felsefelerini ilan etme gereksiniminden doğmuştur. 1789 İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi, 1791 Anayasasının başına konmuş ve böylece felsefe-anayasa ile statü-anayasanın içiçeleşmesi sağlanmıştır.⁹ Anayasanın amacını ve dayandığı temel ilkeleri gösteren ve sade bir dille tek cümle olarak kaleme alınan başlangıç konusunda ilk örnek 1787 tarihli Amerikan Anayasası başlangıç kısmıdır. Avrupa ülkelerinde bildirelerden farklı olarak modern anlamda ilk başlangıçların yer aldığı anayasalar ise 3 Mayıs 1791 tarihli Polonya Anayasası ile 3 Eylül 1791 tarihli Fransız Anayasalarıdır. NALBANT’a göre 1791 Fransız Anayasası ayrıca bir başlangıç kısmı düzenlememiş, Anayasa’da yer alan I. başlık ile 1789 İnsan ve Yurttaş Hakları Beyannamesi anayasaya dâhil edilmiştir. Gerçek anlamda bir başlangıç (preambule) içeren ilk Fransız Anayasası ise 1848 tarihli anayasadır.¹⁰ Yine NALBANT’a

göre, 1848 tarihli Fransa Anayasasında yer alan başlangıç kısmı, Cumhuriyetin temel niteliklerini, Devlet-yurttaş ve yurttaş-toplum ilişkilerinde genel yönergelere sahiptir. Ancak bir temel haklar listesi içermemektedir. Fakat SUNAY, 2006 yılında yayımlanan yüksek lisans tezinde, 1791 tarihli Fransız Anayasasının incelendiğinde bir başlangıç kısmının yer aldığı görüldüğünü söylemektedir.

“Biz Birleşik Devletler Halkı olarak, kendimiz ve gelecek kuşaklar için daha mükemmel bir birlik, oluşturmak, adaleti sağlamak, vatanımızda huzuru korumak, halkımızı savunmak, toplum refahını artırmak ve özgürlük nimetini güvence altına almak için, bu anayasayı tesis ediyor ve kabul ediyoruz”

1787 tarihli Amerikan Anayasasının başlangıç kısmı bu şekildedir. Arnavutluk, Ermenistan, Bosna - Hersek, Bulgaristan, Hırvatistan, Çek Cumhuriyeti, Estonya, Gürcistan, Macaristan, Kazakistan, Litvanya, Polonya, Rusya, Slovakya, Slovenya ve Ukrayna gibi ülkelerin anayasaları başlangıç kısmına sahip olup başlangıç kısımları yukarıda yer verdiğimiz Amerikan Anayasası başlangıç kısmı gibi “Biz, ...halkı, ...” şeklinde başlamaktadır. Bu ülkelerden Rusya Anayasasının başlangıç kısmı ise bu ifadenin biraz değiştiği olarak “Biz, Rusya Federasyonunun çokuluslu halkı...” ifadesiyle başlamaktadır.¹¹ Bu ülkelerden başka, 1853 Arjantin, 1867 Kanada, 1886 Kolombiya, 1919 Finlandiya ve Weimar (Almanya’da), 1937 İrlanda, 1946 Japonya, 1961 Türkiye, 1975 Madagaskar, 1976 Cezayir, Kamboçya ve Portekiz, 1978 İspanya ve 2002 Kırgızistan ile Azerbaycan Anayasaları başlangıç kısmı olan anayasalara örnek verilebilir. Polonya, Türkiye, Macaristan, Japonya, İran, Kore, Litvanya ve Portekiz hayli uzun başlangıçlara sahip ülkeler arasında gösterilebilir. Güncel verilere göre Avrupa Konseyi’nin 47 üyesinden 28’i AB üyesi, altısı ise aday ülke konumundadır. 28 üye ülkenin (yazılı anayasası olmayan İngiltere dışında) tümünde bir anayasa olup bu ülkelerin sadece 15’i anayasalarında başlangıç kısmına yer vermiştir.¹²

8] SUNAY, a.g.t., s. 38.

9] Atilla NALBANT, ARGUMENTUM s. 53, “Anayasa Başlangıçlarının Hukuki Değeri (İki örnek: 1982 Türk ve 1958 Fransız Anayasa Başlangıçları)” s. 53.

10] SUNAY, a.g.t., s. 9.

11] Kemal GÖZLER, *Anayasa Hukukunun Genel Teorisi*, s. 123.

12] Bulgaristan, Çek Cumhuriyeti, Estonya, Fransa, Almanya, Yunanistan, Macaristan, İrlanda, Litvanya, Polonya, Portekiz, Slovenya, Slovakya, İspanya ve Hırvatistan.

2. Başlangıç Kısımlarının Anayasalara Giriş Nedenleri

Başlangıç kısımlarının anayasa metinlerine giriş nedenlerini kategorize edersek üç başlıkta söylemek mümkündür:

- Yeni bir devletin kurulması veya bir ülkenin bağımsızlığına kavuşması
- Ülkede siyasi rejimin değişmesi veya kesintiye uğraması; ihtilaller, devrimler ve darbeler
- Diğer anayasalardan etkilenme

Kısaca bu başlıklara ilişkin açıklamalarda bulunmak yerinde olacaktır.

2.1. Yeni bir devletin kurulması veya bir ülkenin bağımsızlığına kavuşması

Yeni bir devletin kurulması, bir ülkenin işgalden ya da koloniden kurtularak bağımsızlığa kavuşması süreçlerini genellikle yeni bir anayasanın yapılması izler. Başlangıç kısımları da çoğu kez anayasa koyucuların bağımsızlık sonrasında bir takım siyasi ilke ve değerleri uygulama ve benimsetme ihtiyacı duymalarının veya belli bir ideolojik tercihi anayasaya yansıtmak istemelerinin sonucu olarak ortaya çıktığı için; yeni bir devletin kurulması ya da bağımsızlığın kazanılması durumunda anayasa yapılırken başlangıç kısmına yer verilebilmektedir.¹³

Yeni bir devletin kurulması ile vuku bulan anayasalarda yer alan başlangıç kısımlarına 1787 yılında yapılan Amerikan Anayasası Başlangıç Kısmı örnek verilebilir. Ancak bu anayasa devletin kurulmasını sağlar niteliktedir.

Bir ülkenin işgalden ya da koloniden kurtularak bağımsızlığa kavuşması süreçleri akabinde ortaya çıkan anayasa metinlerine ve bu metinlerde yer alan başlangıç kısımlarına ise, Fransız sömürgesi iken 1956 yılında bağımsızlığını kazanan Tunus'un 1957 Anayasası'na eklediği başlangıç kısmı ve İtalya sömürgesi olup 1993 yılında bağımsızlığını ilan etmiş olan Eritre'nin 1997 Anayasası'na eklediği başlangıç kısmı örnek olarak verilebilir.¹⁴

13] SUNAY, a.g.t., s. 11.

14] SUNAY, a.g.t., s. 12.

2.2. Ülkede siyasi rejimin değişmesi veya kesintiye uğraması; ihtilaller, devrimler ve darbeler

Bir ülkede çeşitli faktörlerin etkisiyle gerçekleşen hükümet darbesi, ihtilal, devrim veya ülkenin parçalanması gibi yollarla siyasi rejimde kökten veya kısmi bir değişime ya da kesintinin ortaya çıkması durumundan sonra yapılan anayasalara sıklıkla başlangıç kısmı konulduğu görülmektedir. Devrim sonrası yapılan anayasaların yalnız başlangıç kısmına değil hemen hemen anayasa metninin tamamına devrim felsefesinin kodlandığı görülmüştür.¹⁵

Devrim sonrasında yapılan ve devrimin ideolojisini yansıtan anayasaların başlangıç kısımlarına verilebilecek örnekler, 1976 Küba Anayasası¹⁶, 1982 Çin Anayasası, 1979 İran Anayasası, 1976 Cezayir Anayasası, 1969 Libya Anayasası ve 1952 Polonya Anayasası başlangıç kısımlarıdır. İhtilaller sonucu ortaya çıkan anayasaların başlangıç kısımlarına ise, 1976 Portekiz Anayasası, 1961 ve 1982 Türk Anayasalarını örnek olarak verebiliriz.

2.3. Diğer anayasalardan etkilenme

Ülkelerin anayasalarını hazırlarken diğer ülkelerin anayasalarını inceleyip kendi anayasaları için model almaları söz konusu olur. Burada kastedilen bir devletin anayasasının diğer bir devlet tarafından tümüyle alınması değil, belli noktalarda başka devletlerin anayasalarından etkilenilmesidir. Bazı devletlerin anayasalarına bir başlangıç kısmı koyma tercihi de böyle bir etkilenmenin sonucu olarak ortaya çıkabilmektedir.¹⁷

3. Anayasa Başlangıç Kısımlarının Özellikleri

Başlangıç kısımları pek çok anayasada "başlangıç" başlığı ile başlamaktadır. Ancak nadir de olsa 1996 Gürcistan Anayasası ve 1787 Amerikan Anayasası örneğinde olduğu gibi başlık kullanılmadığı da görülmüştür.

15] SUNAY, a.g.t., s. 14.

16] SUNAY, a.g.t., s.15; 1976 tarihli Küba Anayasasının başlangıç kısmı 1 Ocak 1959'da gerçekleşen Küba Devrimine göndermede bulunarak devrimin felsefesi ve ideolojisi doğrudan bu kısma yansımıştır.

17] SUNAY, a.g.t., s. 18.

Bazı ülkeler ise anayasa başlangıç metnlerinin başlığında başlangıç kavramı yerine başka kavramlar kullanmaktadır. Örneğin, 1980 tarihli Mısır Anayasası "Anayasanın İlanı" başlığı ile başlamaktadır.¹⁸ Başlangıç metninin "başlangıç" başlığı ile düzenlenmesi şart değildir. Anayasanın felsefesini, yapıldığı, yazıldığı dönemin siyasi ve sosyal koşullarını, yapılış nedenini, dayandığı temel ilke ve değerleri açıklaması, o metni başlangıç olarak kabul etmek için yeterlidir.

Başlangıç metnlerinin çoğu 200-400 kelimededen oluşmaktadır ve çok uzun değildir. Yürürlükteki anayasalar arasında en uzun başlangıç kısmı, 26 Paragraf ve 3072 kelimededen oluşan 1979 tarihli İran anayasasıdır. Uzun başlangıçlara İran Anayasasından başka, 1000 kelimededen oluşan 1982 Çin Anayasası başlangıç kısmı, 891 kelimededen oluşan 1973 Suriye Anayasası başlangıç kısmı ve 626 kelimededen oluşan 1990 Hırvatistan Anayasası başlangıç kısımları örnek olarak verilebilir. Birtakım anayasaların başlangıç kısımları ise aksine oldukça kısa başlangıçlara sahiptir. Bunlara ise, 52 kelime ve tek cümleden oluşan 1787 Amerikan Anayasası başlangıç kısmı, 82 kelimededen oluşan 1991 Slovenya Anayasası başlangıç kısmı, 97 kelimededen oluşan 1999 İsviçre Anayasası başlangıç kısmı ve 105 kelimededen oluşan 1996 Beyaz Rusya Anayasası başlangıç kısımlarını örnek olarak vermek yerinde olacaktır.¹⁹

Anayasanın yapılış nedeni ve felsefesi ile ilgili bilgileri edindiğimiz anayasaların başlangıç bölümünde "dil"²⁰, "kültür"²¹ ve "gelecek"²² gibi ulusal kimliğe dair kavramlara da yer verilmektedir. Bazı ülkelerin anayasalarının başlangıç metinlerinde ise dinsel öğeler işlenmiştir. Almanya ve Polonya anayasalarında Tanrı'ya karşı sorumluluk vurgusu yapılırken, İrlanda Anayasası ve Yunanistan Anayasası'nda "Kutsal Üçlü Adına" kavramları kullanılmıştır. Macaristan Anayasası'nda "Hıristiyan Avrupa" ve Polonya Anayasası'n-

18] SUNAY, a.g.t., s. 21.

19] SUNAY, a.g.t., s. 22.

20] İspanya, Macaristan, Estonya ve Litvanya anayasalarında kullanılmıştır.

21] İspanya, Macaristan, Slovakya, Estonya ve Çek Cumhuriyeti anayasalarında kullanılmıştır.

22] İspanya, Litvanya ve Çek Cumhuriyeti anayasalarında kullanılmıştır.

da ise "Hıristiyanlık mirası" ifadeleri kullanılmıştır.

Başlangıç kısmında ele alınan bir başka konu toplumun ya da devletin birincil amaçlarıdır. "İnsan hakları",²³ "ülkenin birliği",²⁴ "güvenlik",²⁵ "demokrasi",²⁶ "adalet",²⁷ "özgürlük",²⁸ "onur",²⁹ "bağımsızlık",³⁰ "eşitlik",³¹ "barış",³² "işbirliği"³³ ve "kardeşlik"³⁴ gibi evrensel değerlerin yanı sıra "ekonomik gelişme",³⁵ "kalkınma",³⁶ "refah",³⁷ "toplumsal diyalog",³⁸ "kamu yararı"³⁹ ve "kamusal alanda verimlilik"⁴⁰ gibi sosyo-ekonomik alana ilişkin

23] Fransa, Polonya, İspanya, Çek Cumhuriyeti ve Slovenya anayasalarında kullanılmıştır.

24] ABD, Almanya (Alman birliği), Litvanya ve Bulgaristan (devletin bütünlüğü) anayasalarında kullanılmıştır.

25] İspanya Anayasası'nda kullanılmıştır. Macaristan Anayasası'nda "emniyet", ABD Anayasası'nda "savunma" kavramlarına yer verilmiştir. Estonya Anayasası'nda ise devletin korunmasından bahsedilmiştir.

26] Portekiz Anayasası'nda "demokrasi" kavramı yer alırken, İspanya Anayasası "demokratik yaşam" ve "demokratik toplum" kavramlarını, Çek Cumhuriyeti Anayasası ve Bulgaristan Anayasası "demokratik devlet" kavramını, Slovakya Anayasası "demokratik hükümet" kavramını, Slovenya "demokratik ilişkiler" kavramını kullanmış, Fransız anayasası ise "ülkelerin demokratik gelişmeleri"nden bahsetmiştir.

27] ABD, Polonya, Portekiz, İspanya, Macaristan, Estonya, Litvanya, Bulgaristan ve İrlanda anayasalarında kullanılmıştır.

28] ABD, Fransa, İrlanda, Portekiz, İspanya, Macaristan, Slovakya, Estonya, Litvanya, Çek Cumhuriyeti ve Bulgaristan anayasalarında kullanılmıştır.

29] İrlanda, Polonya, Macaristan, Çek Cumhuriyeti ve Bulgaristan anayasalarında kullanılmıştır.

30] İrlanda, Polonya, Portekiz, Macaristan, Litvanya ve Slovenya anayasalarında kullanılmıştır.

31] Fransa, Polonya (eşit hak ve yükümlülükler), Macaristan, Çek Cumhuriyeti, Slovenya ve Bulgaristan anayasalarında kullanılmıştır.

32] Almanya, İrlanda, İspanya, Slovakya, Estonya (iç ve dış barış) ve Bulgaristan anayasalarında kullanılmıştır.

33] Polonya ve İspanya anayasalarında kullanılmıştır.

34] Fransa ve Portekiz anayasalarında kullanılmıştır.

35] İspanya Anayasası'nda geçen bir ifadedir.

36] Estonya Anayasası'nda geçen bir ifadedir.

37] ABD (genel refah), İspanya, Macaristan, Slovakya (ekonomik refah) ve Estonya (sosyal refah) biçiminde anayasalarında kullanılmıştır.

38] Polonya Anayasası'nda geçen bir ifadedir.

39] İrlanda Anayasası'nda geçen bir ifadedir.

40] Polonya Anayasası'nda geçen bir ifadedir.

kavramlar da yer almaktadır.⁴¹

Başlangıç kısımlarının dinsel öğelere yer verildiği de görülür. Bazı anayasa başlangıçlarında Tanrı inancından bahsedilirken bazılarıda ise salt dini inançlara yer verilmektedir. Buna en tipik örnek kuşkusuz 1979 İran Anayasasıdır. Bunun yanı sıra başlangıç kısımlarında "laiklik" kavramına vurgu yapan anayasalar da vardır. 1990 Namibya ve 1950 Hindistan Anayasaları başlangıç kısımları bu duruma örneklik teşkil eder.⁴²

Bunlardan başka muhtelif şekillerde başlangıç kısımları mevcuttur. "Üniter Devlet", "Demokratik Devlet", "Milli Devlet", "çok ulusluluk" vb. kavramların yanısıra ekonomi örgütlenmesine, azınlık haklarına ve edebi tarihsel anlatım veya sade anlatımla kronolojik gelişmelere yer veren anayasa başlangıç kısımlarında mevcuttur.⁴³

Türk Anayasalarında

Türk Anayasalarında başlangıç kısımlarının şekli ve maddi özelliklerine değinmek yerinde olacaktır. 1961 Anayasası'na baktığımızda, başlangıç kısmı "başlangıç" başlığı altında altı paragraftan, tek cümleden ve 156 kelimedenden oluşmaktadır. Bu başlangıç kısmına ilişkin Temsilciler Meclisi Genel Kurul görüşmelerinde başlangıç kısmının içeriğiyle ilgili çeşitli öneriler getirilmiş, bunlardan biri olarak Atatürk'ün Gençliğe Hitabesi dile getirilmiş ancak Genel Kurul'da Kabul görmemiştir. Ayrıca İstanbul ve Ankara tasarısı olarak bilinen iki ayrı tasarı sunulmuş nihai olarak kabul gören başlangıç kısmı bu iki tasarıdan farklı olarak ancak ikisinin de bazı niteliklerini taşıyan bir içeriğe sahip olmuştur.⁴⁴ Başlangıç kısmında iktidarın meşruiyetini kaybederek "direnme hakkını kullanan Türk Milleti"nden bahsedilmiş, böylece darbeye meşruiyet kazandırılmak istenmiştir. Ayrıca, "Türk Milliyetçiliği", "Milli Birlik ve Bütünlük", "Yurtta Sulh, Cihanda Sulh", "Milli Mücadele Ruhu", "Millet Egemenliği", "sosyal adalet" ve "demokratik hukuk devleti" vb. kavramlara yer verilmiştir.

41] TBMM Araştırma merkezi, "Karşılaştırmalı Anayasa Çalışmaları", s. 8.

42] SUNAY, a.g.t., s. 27.

43] SUNAY, a.g.t., s. 32.

44] GÖZTEPE / ÇELEBİ, a.g.m., s. 72.

1982 Anayasası'nda ise yine aynı şekilde "başlangıç" başlığı altında, dokuz paragraf, tek cümle ve yaklaşık 294 kelimedenden oluşan başlangıç kısmına yer verilmiştir. O dönem Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi anayasaya bir başlangıç kısmı konmasına karşı çıkmış, başlangıçların çeşitli sorunlara yol açtığını, kaypak bir zemin oluşturduğunu dillendirmiştir.⁴⁵ 1982 Anayasasında başlangıç kısmında yer alan kavramlar daha farklıdır. Bu kavramlar şu şekildedir: "Atatürk Milliyetçiliği", "Çağdaş medeniyet düzeyine ulaşma azmi", "milli egemenlik", "hürriyetçi demokrasi", "laiklik", "kutsal Türk devleti" vb.

Ayrıca bu Anayasanın 2. Maddesi, "..Başlangıçta belirtilen temel ilkelere dayanan..." Cumhuriyet'ten söz etmektedir. 2. Madde yine anayasanın 4. Maddesinde ilk üç maddenin değiştirilemeyeceği, değiştirilmesi teklif dahi edilemeyeceği yazmaktadır. Buna göre değiştirme yasağının başlangıç kısmını kapsadığını söylemek mümkündür. Ancak 1995 ve 2001 değişikliklerinde başlangıç kısmında birtakım değişiklikler yapılmış, bu değişiklikler anayasaya aykırı itirazı ile karşılaşmamıştır. Zira bu değişiklikler başlangıç kısmında belirtilen temel ilkelere ilişkin olmamıştır. Bundan mülahem diyebiliriz ki başlangıçlar açısından değiştirme yasağı temel ilkeleri, yani özü kapsamaktadır. Bu ifade daha yerinde olacaktır.

4. Anayasa Başlangıç Kısımlarının Hukuki Değeri

Başlangıç kısmının pozitif hukuktaki değeri, içinde yer aldığı anayasa tarafından belirlenebilmektedir. Türkiye Cumhuriyeti Anayasalarından 1961 Anayasasının 156. maddesi ve 1982 Anayasasının 176. Maddesine göre başlangıç kısımları anayasa metnine dâhil edilmiştir. Bununla birlikte 1973 Suriye Anayasası ve 1958 Fransa Anayasalarında da başlangıç kısmına hukuki değer tanınarak başlangıç kısmı anayasallık blokuna dâhil edilmiştir. Bosna-Hersek'te ise ülkenin anayasa mahkemesi anayasaya uygunluk denetimi yaptığı bir kararında başlangıç kısmını değerlendirerek normatif değeri olduğunu belirtmiş ve Anayasanın bir parçası olduğu sonucuna varmıştır. Amerika'da da yüksek mahkeme başlangıç kısmına hukuki değer tanımıştır.

45] SUNAY, a.g.t., s. 62.

1961 Anayasası'nın Başlangıç kısmının hukuki değeri doktrinde değişik şekillerde yorumlanmıştır. Bu görüşlere baktığımızda:

ALDIKAÇTI'ya göre, "Başlangıç, Anayasa'nın 156. Maddesi gereğince bir sembol olmaktan çıkmış, hukuki sonuçlar sağlayabilecek bir metin hüviyetini kazanmıştır. Başlangıç kısmında Anayasa'nın dayandığı temel görüş ve ilkeler bulunmaktadır. Binaenaleyh Devlet ve fert faaliyetinin bu görüş ve ilkelere de uygun olması şarttır. Esasen Türkiye Cumhuriyeti'nin Başlangıçta belirtilen temel ilkelere dayandığı 2. Maddede ayrıca belirtilmektedir. Bu görüş ve ilkelere de aykırı olan kanunlar hakkında Anayasa Mahkemesine müracaat edilebilecektir." Anlaşıldığı gibi, ALDIKAÇTI, Başlangıç kısmı ile ilgili düşüncesini açık biçimde ortaya koymuş, Başlangıçtaki ilkelerin, Anayasa Mahkemesi tarafından Anayasaya uygunluk denetiminde temel ölçü norm olarak kullanabileceğini ifade etmiştir.

KUBALI'ya göre de, "Bizim Anayasamızdaki Başlangıcın öz karakteri de, umumiyetle yabancı Anayasalarda da görüldüğü gibi, Anayasanın yorumuna ışık tutucu ve Anayasaya hâkim ruhu belirtici olmaktadır. Bu itibarla Başlangıç kısmının tuttuğu ışıkla Anayasa'nın ruhuna aykırı olduğu anlaşılan bir kanun, Anayasaya aykırı olan ve bu sebeple iptal edilmesi gereken kanundur." Görüldüğü üzere, KUBALI da, Başlangıç kısmının hukuki değerini kabul etmiş; Anayasanın yorumuna yardımcı olma özelliğine vurgu yapmıştır. Böylece, Başlangıç kısmını destek ölçü norm olarak kullanılacak metinler olarak ifade etmiştir.

ARSEL'e göre ise, "Başlangıç, Anayasanın diğer bölümlerinde yer alan hükümler gibi, fertlerin ve devlet organlarının riayet etmekle mükellef oldukları pozitif hukuk kaidelerini vaz'etmiş değildir. Şüphesiz ki, ihtiva ettiği ve mana itibarıyla yasama organına ve diğer organlara istikamet tayin edecek esaslara ve prensiplere yer vermiştir. Fakat bu esaslar son derece geniş, mücerret esaslar mahiyetinde şeylerdir. Başlangıç hükümleriyle ifade edilmek istenen şey, Anayasanın kabulünde hâkim olan havayı, gaye ve maksadı edebi bir lisanla açıklamaktır." Böylece, ARSEL'e göre Başlangıç kısmı hukuki değere sahip değil, manevi ve sembolik değere sahiptir. Başlangıçtaki ilkeler devlet organlarına sadece yol gösterici ışık tutucu genel soyut kuralları olup; bireylerin ve devlet organlarının uymak zorunda oldukları pozitif hukuk kural-

ları değildir. Dolayısıyla ARSEL, Başlangıçtaki ilkelerin Anayasa Mahkemesi tarafından ölçü norm olarak kullanılmasının mümkün olmadığı görüşüne sahiptir. Anayasa'nın 176. maddesi ile Anayasa metnine dâhil edilen, ayrıca Anayasa'nın 2. Maddesine göre Türkiye Cumhuriyeti'nin dayandığı temel ilkeleri belirten Başlangıç kısmına, hukuki değer tanımayan bu görüşün oldukça tartışmalı olduğunu kabul etmek gerekir.⁴⁶

1961 Anayasası döneminde Anayasa Mahkemesi'nin Başlangıç kısmında yer alan ilkelere yararlandığı kararları olmuştur. Bu dönemde Yüksek Mahkeme genellikle diğer Anayasa maddelerinin yorumlamak için destek ölçü norm olarak kullandığı Başlangıç ilkelerini, birkaç kararında temel ölçü norm olarak kullanmıştır.⁴⁷

Bu dönemde Yüksek Mahkeme; Cumhuriyet Halk Partisi'nin Haksız İktisapların İadesi Hakkındaki 14.12.1953 günlü ve 6195 sayılı Kanununun Anayasa'ya aykırılığı ileri sürülerek açılan iptal davasında, Anayasa'nın varoluş nedenini ve dayandığı ilkeleri, ortaya koyarken;

"...334 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, metne dâhil bulunan BAŞLANGIÇ kısmında bu Anayasa'nın (İnsan hak ve hürriyetlerini, millî dayanışmayı, sosyal adaleti, ferdin ve toplumun huzur ve refahını gerçekleştirmeyi ve teminat altına almayı mümkün kılacak demokratik hukuk devletini bütün hukuki ve sosyal temelleriyle kurmak için) kabul edildiğini belirttiğinden sonra..."⁴⁸

diyerek, Başlangıç ilkelerinin Anayasa'nın temel prensiplerini ortaya koyma işlevinden faydalanmıştır.

Anayasa Mahkemesi, çeşitli tarihlerde verdiği kararlarda, Başlangıç kısmında yer alan ilkeleri de kullanarak dört Anayasa değişikliğini iptal etmiştir.⁴⁹ İlgili kararlarda

46] SUNAY, a.g.t., s. 79.

47] SUNAY, a.g.t., s. 81, (1961 Anayasası Döneminde Anayasa Mahkemesi'nin Başlangıç kısmında yer alan ilkelere yollama yaparak verdiği kararların dizini için bkz. ÖNBİLGİN, Gürbüz - OYTAN, Muammer: Öğretide-Uygulamada T.C. Anayasasının İlke ve Kuralları İle Anayasa Mahkemesi Kararlar Dizini, Ankara, 1977, s. 287.)

48] AYM E. 1963/124, K. 1963/243, k.t. 11.10.1963, AYM-KD, S. 1, s. 348.

49] AYM E. 1973/19, K. 1975/87, k.t. 15.4.1975, AYM-KD, S. 13, s. 403; AYM E. 1976/38, K.1976/46, k.t. 12.10.1976,

Anayasa Mahkemesi;

“.. Bu itibarla değişmezlik ilkesi, Anayasa’ nın 1. ve 2. maddeleri ile ikinci maddesinin göndermede bulunduğu Anayasa’ nın “BAŞLANGIÇ” bölümünde yer alan temel ilke ve kurallarla niteliği belirtilmiş “Cumhuriyet” sözcüğü ile adlandırılan Devlet sistemidir. Bu nedenle Anayasa’nın öteki maddelerinde yapılan değişikliklerde doğrudan doğruya veya dolaylı yollardan bu ilkeleri değiştirmeyi amaç güden herhangi bir yasa önerilemez ve kabul edilemez.”

diyerek Başlangıç kısmını Cumhuriyet’in niteliklerini belirleyen ve “değişmezlik ilkesi” nin sınırlarını ortaya koyan temel ölçü olarak değerlendirmiştir.⁵⁰

Görüldüğü üzere, 1961 Anayasası’nın uygulandığı dönemde Anayasa Mahkemesi, kararlarında zaman zaman Başlangıç kısmında yer alan ilkelere başvurmuştur. Mahkeme, laikliği, demokrasiyi, “Türk Milliyetçiliği”ni açıklarken Başlangıç kısmından faydalanmıştır. Başlangıç kısmını Anayasa’nın temel prensiplerini ortaya koyan metinler olarak kabul eden Mahkeme, Anayasa’nın var olma nedenini ve ana amacını da yine Başlangıç kısmını kullanarak ortaya koymuştur. Aynı şekilde Mahkeme Cumhuriyetin niteliklerini ve 27 Mayıs Müdahalesi’nin hukuki değerini ortaya koyarken de Başlangıç kısmını kullanmıştır. Bu dönemde, Anayasa Mahkemesi, Başlangıç kısmına çoğu kez Anayasanın dayandığı genel ilkeleri ortaya koyarken hukuki yorumlayıcı bir değer tanımış yani Başlangıç kısmını destek ölçü norm olarak kullanmıştır.⁵¹ Anayasanın ideolojik temel yapısını Başlangıç kısmı aracılığıyla koruyan⁵² Yüksek Mahkeme; istisnai olarak ise Başlangıç kısmını Anayasaya uygunluk denetiminin temel ölçü normu olarak kullanmıştır.⁵³ Anayasa Mahkemesi 1961 Anayasası döneminde Başlangıç kısmına; yorumlama aracı olarak ve

anayasanın diğer normlarıyla eşdeğerde bir hüküm olarak, hukuki değer tanımıştır.⁵⁴

1961 Anayasası döneminde yedi siyasi parti hakkında kapatma davası açılmış; Anayasa Mahkemesi altısı hakkında kapatma kararı vermiştir. 1961 Anayasası döneminde Anayasa Mahkemesi bazı siyasi parti kapatma davalarında Başlangıç kısmında yer alan ilkeleri de kullanarak siyasal alanın sınırlarına ilişkin belirlemelerini ortaya koymuştur. Bu yönüyle Başlangıç kısmı, 1961 Anayasası döneminde Anayasa Mahkemesi’nin siyasal alanı belirleme araçlarından biri olarak karşımıza çıkmıştır.⁵⁵

Anayasa Mahkemesi, Milli Nizam Partisi’nin kapatılmasına ilişkin verdiği 1971/1 karar sayılı kararında söz konusu partiyi,

“Anayasa’nın Başlangıç Kısmı ile Anayasa’nın laiklik ilkesinin yer aldığı 2. Maddesine ve bu ilkenin uzantısı olan din ve vicdan özgürlüğünün düzenlendiği 19. Maddesi ile partilerin uyacakları esasları düzenleyen 57. Maddesine aykırı bulurak..”⁵⁶

kapatmıştır. Anayasa Mahkemesi ilgili kararda, Başlangıç kısmına da gönderme yaparak şu görüşlere yer vermiştir:

“Parti, kuruluş ereği, çalışma düzeni, faaliyet ve bu arada propaganda ve telkin yönü bakımlarından Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’na aykırı bir tutum ve durumun içindedir. Bu aykırılık başlıca bir yandan Anayasa’nın Başlangıç kısmındaki ‘milletimizi dünya milletler ailesinin eşit bir üyesi olarak milli birlik ruhu içinde daima yüceltme’yi amaç bilen ‘Türk Milliyetçiliği’ ilkesi ile.. doğrudan doğruya çelişkiye ve çatışmaya düşmek biçiminde kendisini göstermektedir.”⁵⁷

Mahkemenin bu kararında, Milli Nizam Partisi’nin faaliyetlerini değerlendirirken kullandığı ölçütlerden biri de Başlangıç kısmında yer alan Türk Milliyetçiliği ilkesidir. Mahkeme daha sonra verdiği kararlarında da bu ilkeyi siyasal alanın sınırını çizen temel ilkelerden biri olarak kullanmıştır.⁵⁸

AYMKD, S. 14, s. 252; AYMK E. 1976/43, K. 1977/4, k.t. 27.1.1977, AYMKD, S. 15, s. 106; AYMK E. 1977/82, K. 1977/117, k.t. 27.09.1977, AYMKD, S. 15, s. 444.

50] SUNAY, a.g.t., s. 88.

51] Örnek KARAR; AYMK E.1963/198, K. 1965/1 k.t. 05.01.1965, AYMKD, S. 3, s. 6.

52] Örnek KARAR; AYMK E. 1969/31, K. 1971/3, k.t. 12.01.1971, AYMKD, S. 9, s. 151.

53] Örnek KARAR; AYMK E. 1973/38, K. 1975/23, k.t. 25.2.1975, AYMKD, S. 13, s. 247.

54] SUNAY, a.g.t., s. 93.

55] SUNAY, a.g.t., s.97.

56] AYMK E. 1971/1(Siyasi Parti Kapatma), K. 1971/1, k.t. 20.5.1971, AYMKD, S. 9, s.71.

57] AYMK E. 1971/1(Siyasi Parti Kapatma), K. 1971/1, k.t. 20.5.1971, AYMKD, S. 9, s. 67-68.

58] SUNAY, a.g.t., s.98.

1982 Anayasasına baktığımızda bu anayasa da tıpkı 1961 Anayasası gibi Başlangıç kısmı ile ilgili düzenlemelere yer vermiştir. Anayasa öncelikle, 2. Maddesinde yer alan “Türkiye Cumhuriyeti, toplumun huzuru, milli dayanışma ve adalet anlayışı içinde, insan haklarına saygılı, Atatürk milliyetçiliğine bağlı, Başlangıçta belirtilen temel ilkelere dayanan, demokratik, laik ve sosyal bir hukuk Devletidir” hükmüyle Cumhuriyetin Başlangıçta belirtilen “temel ilkeler”e dayandığını belirtmiştir. Başlangıç kısmında yer alan temel ilkeler, bu yönüyle büyük öneme sahiptir.⁵⁹ Ayrıca yine Anayasaya’ya göre Başlangıç kısmı bir yorumlama aracıdır. Başlangıç kısmının sekizinci paragrafı, Anayasanın, bu ilkeler doğrultusunda anlaşılmasını, “sözüne ve ruhuna bu yönde saygı ve mutlak sadakatle yorumlanıp uygulanması”nı emrederken, Başlangıç kısmının yorumlama aracı olarak kullanılması gerektiğini vurgulamıştır.

Bu anayasanın başlangıç kısmının hukuki değeri ile ilgili doktrinde çeşitli görüşler yer almıştır. Bu görüşleri değerlendirmek gerekirse, doktrinde ağırlıklı görüş, felsefi ve edebi yönü olan Başlangıç kısmının yalnızca diğer Anayasal normların yorumunda kullanılması gerektiği yönündedir. Bu konudaki görüşlere baktığımızda:

Konuyla ilgili görüşünü ÖZBUDUN şöyle ifade etmiştir: “..Başlangıç bölümlerinin hukuki değeri, daha çok, pozitif Anayasa normlarının yorumlanmasına katkısı açısından söz konusu olabilir.”⁶⁰ ÖZBUDUN konuya ilişkin olarak yaptığı değerlendirmede, Başlangıçta yer alan ilkelerin pek çoğunun Anayasa’nın çeşitli maddelerinde somutlaştığını belirtmiş ve bu nedenle Anayasa Mahkemesi’nin Anayasaya uygunluk denetimi yaparken, Başlangıç kısmında yer alan ilkelerden ancak aydınlatıcı nitelikte destek ölçü norm olarak yararlanıp, temel ölçü norm olarak bu ilkelerin Anayasa maddelerinde somutlaşmış biçimlerine dayanması gerektiği sonucuna varmıştır.⁶¹

SABUNCU, 1982 Anayasa Başlangıç kısmının Anayasanın öteki maddeleriyle eş hukuki değere sahip olduğunu ancak Anayasa’nın Başlangıç kısmının hukuk normlarının

sahip olması gereken öğelerden büyük ölçüde yoksun olduğunu belirtmiş ve bu ilkelerin hukuki etkisinin “ikincil” olması gerektiğini vurgulamıştır. SABUNCU’ya göre de Başlangıç kısmında yer alan ilkelerin Anayasa’nın çeşitli maddelerinde somutlaşmış olması nedeniyle; somut Anayasa normlarının temel ölçü norm, bu ilkelerin ise destek ölçü norm olarak kullanılması gerekmektedir. Böylelikle Başlangıç kısmındaki geniş ve kapsamı belirsiz kavramların öznel yorumlanmasından kaynaklanabilecek sakıncaların doğmasının engelleneceği sonucuna varmıştır.⁶²

ATAR da benzer biçimde; Başlangıç kısmında yer alan somutlaştırılmamış bir takım ilke ve açıklamaların pozitif hukuk normları gibi uygulamalarının güçlüğüne dikkat çekmiş ve bu nedenle mahkemelerin bu tür hükümleri sadece yorum aracı olarak kullanmaları gerektiğini ortaya koymuştur.⁶³

Bu anayasada başlangıç kısmı, bir yorumlama ölçüsü olarak ve anayasanın diğer hükümlerine eşdeğerde bir hüküm olarak, hukuki değere sahiptir. Anayasa Mahkemesi de Başlangıç kısmını çoğunlukla kararlarında yorumlama ölçüsü olarak kullanmıştır. Bununla birlikte, Mahkemenin Anayasaya uygunluk denetiminde Başlangıç, temel ölçülerinden biri olmuş; Mahkeme, yasa koyucunun düzenlemelerini Başlangıçtaki ilkelere aykırı olarak iptal etmiştir. Yüksek Mahkeme, yabacıların Türkiye’de taşınmaz mal edinmelerine ilişkin düzenlemeyle ilgili olarak verdiği 1984/14⁶⁴ ile 1986/18 esas sayılı kararlarında ise Anayasaya aykırılığı saptarken Başlangıç kısmında yer alan ilkeleri kullanmış ve iptal gerekçesini bu ilkelere dayandırmıştır.⁶⁵ Anayasa Mahkemesi 1989/1 esas sayılı yüksek öğretim kurumlarında türban kullanılmasına ilişkin kararında da Başlangıç kısmının, Anayasa maddelerinin yorumunda kullanılması gerektiğini şöyle ifade etmiştir:

“Anayasa’nın 176. maddesine göre, Anayasa’nın dayandığı temel görüş ve ilkeleri belirten Ba-

62] SUNAY, a.g.t., s. 102.

63] Yavuz, ATAR; *Türk Anayasa Hukuku*, Mimoza Yayınevi, Konya, 2002, s. 57.

64] AYMK E. 1984/14, K. 1985/7, k.t. 13.6.1985, AYMKD, S. 21, s. 153.

65] SUNAY, a.g.t., s. 131.

59] SUNAY, a.g.t., s. 101.

60] ÖZBUDUN, a.g.e., s. 71.

61] ÖZBUDUN, a.g.e., s. 72.

langıç kısmı Anayasa metni kapsamındadır. Başlangıç Anayasa'nın dayandığı temel görüş ve ilkeleri içermekle Anayasa maddelerinin amacını ve yönünü belirleyen bir kaynaktır. Anayasa'nın Başlangıç'ında, Atatürk'ün belirlediği milliyetçilik anlayışı ve O'nun inkılâp ve ilkeleri doğrultusunda; Türkiye Cumhuriyetinin çağdaş medeniyet düzeyine ulaşma azmi yönünde; hiçbir düşünce ve görüşün Atatürk milliyetçiliği, ilke ve inkılâplarıyla medeniyetçiliği karşısında korunma göremeyeceği ve lâiklik ilkesi gereği kutsal din duygularının Devlet işlerine ve politikaya kesinlikle karıştırılmayacağı; her Türk vatandaşının medeniyet ve hukuk düzeni içinde onurlu bir hayat sürdürme ve maddî ve manevî varlığını bu yönde geliştirmek hak ve yetkisine doğuştan sahip olduğu fikir, inanç ve kararıyla anlaşılması, sözüne ve ruhuna bu yönlere de saygı gösterilmesi, mutlak bir sadakatle yorumlanıp uygulanması gerektiğini bildirmesi bu niteliğinin kanıtıdır...⁶⁶

Başlangıç kısmının Anayasa'nın yorumlanmasında kullanılması gerektiğine vurgu yapan bu kararlara rağmen Anayasa Mahkemesi verdiği bazı kararlarda Başlangıç kısmını temel ölçü norm olarak kullanmış ve böylece Başlangıçtaki ilkeleri Anayasallık blokuna almıştır. Böylece Anayasa Mahkemesi, birçok kararında yasal düzenlemenin Başlangıçtaki ilkelere aykırı olduğunu saptayıp düzenlemenin iptali yönünde karar vermiştir. Mahkeme bu şekilde verdiği kararlardan birinde şu gerekçeyi ortaya koymuştur:

"Anayasa'nın 176. maddesinde "Anayasa'nın dayandığı temel görüş ve ilkeleri belirten Başlangıç kısmı, Anayasa metnine dâhildir." denilmiş; maddenin gerekçesinde de, Başlangıç'taki temel görüş ve ilkelerin Anayasa'nın öbür hükümleriyle eşdeğer olduğu vurgulanmıştır. Anayasa'nın, Cumhuriyet'in niteliklerini belirleyen 2. maddesindeki, "Türkiye Cumhuriyeti.. Başlangıçta belirtilen temel ilkelere dayanan.. bir.. devlet(-tir)" açıklığı, Başlangıç'ta belirtilen temel ilkeleri Cumhuriyetin nitelikleriyle özdeşleştirmiştir."⁶⁷

Anayasa Mahkemesi soyut ve felsefi bir metnin ölçü norm olarak kullanılmasının aslında doğru olmadığını saptamış, bunu da bir kararında dile getirmiş ancak aynı kararda

66] AYM E. 1989/1, K. 1989/12, k.t. 7.3.1989, AYMKD, S. 25, s. 133.

67] AYM E. 1994/43, K. 1994/42-2, k.t. 9.12.1994, AYMKD, S. 31, C. 1, s. 275.

bile Başlangıç kısmını temel ölçü norm olarak kullanmaktan geri durmamıştır. Anayasa Mahkemesi'nin sözünü ettiğimiz 1986/17 esas sayılı kararında:

"...Anayasa'nın 176/1. maddesine göre Anayasa metni içinde sayılan Başlangıçın öngördüğü düzen, siyasi partilerin serbestçe oluşup demokratik yöntemler, uygun ölçüler ve sınırlamalarla seçimlere katılabilmelerine olanak veren, aşırı ve hukuka aykırı engellere geçerek tanımayan bir yapıdır. Norm denetiminde özel kurallar varken soyutlukla nitelendirilecek dolaylı hükümlere dayanmak gereksizse de, Başlangıçın taşıdığı açıklık karşısında demokratik yaşamın vazgeçilmez ögesi olan siyasi partilere getirilen "olağandışı" engelleri özgürlükçü demokrasi gerekleriyle belirlenen hukuk düzenine uygun bulmak güçtür. Başlangıç kısmına aykırılık açıktır."

değerlendirmesinde bulunmuştur.⁶⁸ 1982 Anayasası'nın yürürlükte olduğu son yirmi üç yıllık dönemde, Anayasa Mahkemesine, otuz dört siyasi partinin kapatılması için dava açılmış; bunların on yedisi hakkında kapatma kararı verilmiştir. Yüksek Mahkeme, bu kararların bazılarında Başlangıç kısmını kullanmak suretiyle siyasal alanın sınırlarını belirlemeye çalışmıştır. 1982 Anayasası döneminde Anayasa Mahkemesi'nin Başlangıç kısmını kullanarak haklarında kapatma kararı verdiği siyasi partilerin kapatılma nedenleri kısaca şöyledir:⁶⁹

Laiklik İlkesine Aykırılığı Nedeniyle Kapatma Kararı ile Sonuçlanan Davalar: Huzur Partisi,⁷⁰ Refah Partisi,⁷¹ Fazilet Partisi.⁷²

Devletin Ülkesi ve Milletiyle Bölünmez Bütünlüğü İlkesi ile Azınlık Yaratma Yasağına Aykırılık Gerekçesiyle Kapatma Kararı ile Sonuçlanan Davalar: Türkiye Birleşik Komünist Partisi⁷³, Sosyalist Parti⁷⁴, Halkın Emek Partisi,

68] SUNAY, a.g.t., s. 134.

69] SUNAY, a.g.t., s. 141.

70] AYM E. 1983/2(Siyasi Parti Kapatma), K. 1983/2, k.t. 25.8.1983, AYMKD, S. 20, s. 345.

71] AYM E. 1997/1 (Siyasi Parti Kapatma), K. 1998/1, k.t. 16.1.1998, AYMKD, S. 34, C. 2, s. 762.

72] AYM E. 1999/2(Siyasi Parti Kapatma), K. 2001/2, k.t. 22.6.2001, AYMKD, S. 37, C. 2, s. 922.

73] AYM E. 1990/1(Siyasi Parti Kapatma), K. 1991/1, k.t. 16.7.1991, AYMKD, S. 27, C. 2, s. 885.

74] AYM E. 1988/2 (Siyasi Parti Kapatma), K. 1988/1, k.t.

Sosyalist Türkiye Partisi, Demokrasi Partisi, Sosyalist Birlik Partisi, Demokrasi ve Değişim Partisi, Emek Partisi, Özgürlük ve Demokrasi Partisi.

Görüldüğü gibi siyasi partilerin eylemlerinden dolayı kapatılması nedenleri, "laiklik" ve "devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünün korunması" ilkeleri üzerinde yoğunlaşmaktadır. Bu yalnız Anayasa koyucunun değil, aynı zamanda Anayasa Mahkemesi'nin de laikliğin ve devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünün korunması konusunda fazlasıyla duyarlı olmasıyla açıklanabilir.⁷⁵

Anayasa Mahkemesi, Refah Partisi'ni kapatma kararı verirken "laiklik" ilkesine değinmiş ve laikliği ".. ulusal egemenliğe, demokrasiye, özgürlüğe ve bilime dayanan siyasal, sosyal ve kültürel yaşamın çağdaş düzenleyicisidir." şeklinde tanımlamıştır. Mahkeme, siyasi partilerin laiklik karştı eylem yapamacağını belirtirken, Anayasal ve yasal dayanaklarını Başlangıç kısmına da değinmiştir.⁷⁶

Sonuç

Anayasa Başlangıçları çoğunlukla edebi bir dille yazılan felsefi metinler olması nedeniyle, bu metinlerin hukuki değerinin olup olmadığı hem öğretide hem de uygulamada tartışma konusu olmuştur. Başlangıç kısmının hukuki değeri Anayasanın kendi metninde yer alan bir hükümle belirlenebilir(1961 ve 1982 Türkiye Cumhuriyeti Anayasalarının 156 ve 176. Maddelerindeki düzenlemeler gibi). Böyle bir hüküm yoksa işleyen bir Anayasa Yargısı mekanizmasının olduğu ülkelerde Başlangıç kısmının hukuki değeri, Anayasa Mahkemesi tarafından verilen kararlar ışığında belirlenebilir.⁷⁷

Bütün bunların ışığında pek çoğu Anayasa'nın çeşitli maddelerinde yer alan Başlangıç kısmında yer alan ilkelerin, Anayasa Mahkemesi tarafından bir yorumlama ölçüsü olarak kullanılması ve bu ilkelerin Anayasaya uygunluk denetiminin temel ölçüsü olarak kullanılmasından kaçınılması hukuk devletinin

bir gereğidir. Siyasi yönü ağır basan Anayasa hukukunu, materyal olarak kullanan Mahkeme, Anayasa yargısında siyasal konuları hukuk kuralları kriterine göre değerlendirmeli, bir yargı organı olarak kendini yerindelik denetimi yapıyor izlenimi verecek geniş yorumlardan korunmalıdır. Yüksek Mahkeme ölçü norm olarak net, objektif ve anlaşılabilir Anayasa normlarını kullanmalıdır.

Kaynakça

- ATAR, Yavuz; Türk Anayasa Hukuku, Mimoza Yayınevi, Konya, 2002.
- GÖZLER, Kemal; *Anayasa Hukukunun Genel Teorisi*, Ekin Yay., 1.Baskı, Haziran 2011.
- GÖZTEPE / Çelebi, ECE, Aykut; *Demokratik Anayasa Görüşler ve Öneriler*, Metis Yay. İstanbul 2012. SEVİNÇ, Murat "Anayasanın Başlangıç İlkeleri"
- NALBANT, Atilla; *ARGUMENTUM* s. 53, "Anayasa Başlangıçlarının Hukuki Değeri (İki örnek: 1982 Türk ve 1958 Fransız Anayasa Başlangıçları)"
- ÖZBUDUN, Ergun; Türk Anayasa Hukuku, Ankara, 2002.
- SUNAY, Zühal Aysun; Türk Anayasa Hukukunda Anayasa Başlangıç Kısımları, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi Kamu Hukuku (Anayasa Hukuku) Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2006.
- TANÖR, Bülent / YÜZBAŞIOĞLU, Necmi; 1982 Anayasasına Göre Türk Anayasa Hukuk, Beta Yay., 9.Bası, İstanbul, Eylül 2009.
- TBMM Araştırma Merkezi; "Karşılaştırmalı Anayasa Çalışmaları", TBMM Basımevi, Haziran 2012.
- TUNAYA, Tarık Zafer; *Siyasal Kurumlar ve Anayasa Hukuku başlığı ile değiştirilmiş*, 5.Baskı, 1982.

8.12.1988, AYMKD, S. 24, s. 534.

75] SUNAY, a.g.t., s.143.

76] SUNAY, a.g.t., s.148.

77] SUNAY, a.g.t., s.157.